

УРОКИ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ КООПЕРАТИВНОГО ТИПУ

Л. В. Недільська, к. е. н.

Житомирський національний агроекологічний університет

Досліджено особливості функціонування кооперативних фінансових установ у світовій практиці і виявлено їх основні спільні риси. Обґрунтовано необхідність формування і розвитку у вітчизняній практиці кооперативних фінансових установ 2-го та 3-го рівнів.

Постановка проблеми. В умовах нестійкого економічного розвитку та недосконалої державної політики особливого значення набуває кооперативний рух, який базується на ініціативі та ресурсах

дрібних господарюючих суб'єктів і фізичних осіб. Обслуговуючі кооперативи уже декілька століть успішно проявляють свою значимість як у виробничій та переробній, так і фінансовій сферах. Навіть міцні фінансові системи розвинутих країн обов'язково включають кооперативні фінансові установи: кооперативні банки (Німеччина), кредитні товариства (Франція), кредитні спілки та ощадно-позичкові асоціації (США), ощадно-позичкові спілки (Польща), кредитно-ощадні кооперативи (Угорщина).

У кризовий період, що нині характерний для вітчизняних фінансових установ, посилюється актуальність формування та розвитку фінансових посередників кооперативного типу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про незначне започаткування розробки наукових підходів стосовно формування системи кооперативних фінансових установ. Загалом, особливої уваги заслуговують наукові надбання В. Гончаренка, А. Пантелеймоненка та Ю. Лузана, які висвітлюють зарубіжний досвід функціонування кооперативних банків та окреслюють умови формування аналогічної вітчизняної системи фінансового посередництва [1–3].

Мета та методика дослідження. Метою даного дослідження є вивчення ролі кооперативних фінансових установ у сучасній фінансовій системі та визначення їх місця у вітчизняному фінансовому посередництві.

Виклад основного матеріалу. У розвинутих країнах фінансова кооперативна система, витримуючи серйозну конкуренцію із сектором комерційних банків, є одним з головних джерел кредитування малого і середнього бізнесу. В Австрії, Франції, Нідерландах, Німеччині, Італії, Польщі ринкова частка фінансової кооперативної системи у кредитах малому і середньому бізнесу коливається в межах 20-47% [1].

Ефективно діючі кооперативні фінансові системи в усьому світі мають багаторівневу (дво- або тривірневу) структуру. Організаціями першого (базисного) рівня є місцеві позиково-ощадні кооперативи. Для підтримки і «доповнення» їх діяльності на регіональному та національному рівні спільно створюються заклади другого та третього рівнів: регіональні або національні банки, а також інші види фінансових установ (страхові товариства, розрахунково-касові центри і т.д.). Іноді замість створення окремих організацій використовується участь в інших (некооперативних) підприємствах чи установах фінансового сектора. Багаторівневі кооперативні фінансові системи існують не тільки у Західній Європі, але також і на інших континентах, наприклад, у Бразилії, Індії та Китаї [4].

Зарубіжні системи кредитної кооперації багатьох країн з ринковою економікою мають важливі спільні риси:

1. Об'єднання первинних (низових) кредитних кооперативів в регіональні фінансові та нефінансові об'єднання для підвищення конкурентоспроможності низових організацій та полегшення ведення їх діяльності.

2. Об'єднання регіональних фінансових та нефінансових кооперативних об'єднань в національні структури для відстоювання їх інтересів перед державними органами, а також для ефективного управління фінансовими ресурсами системи.

3. Створення регіональними та національними кооперативними об'єднаннями відповідної сервісної кооперативної інфраструктури, яка полегшує діяльність низових кооперативних організацій та робить її надійною і стабільною.

4. Завдяки своїм кооперативним об'єднанням та участі у системі кредитної кооперації невеликі низові кооперативні установи отримали переваги великих організацій, що дозволяє їм успішно конкурувати з комерційними банками та іншими суб'єктами фінансового ринку.

5. Створення системи кредитної кооперації кожної країни здійснювалось «знизу вгору», чим була забезпечена демократична структура управління та концентрація економічної влади в низових кооперативних організаціях (вони мають реальні важелі впливу на свої об'єднання) [1].

Натомість в Україні кооперативні фінансові установи представлені винятково формуваннями 1-го рівня – кредитними спілками, які діють розрізнено, у повній самостійності і підпорядковуються лише Нацкомфінпослуг.

Історичний світовий досвід свідчить, що перші кооперативні фінансові установи, які надавали прості фінансові послуги, дуже швидко досягли меж підвищення власної ефективності і вичерпали зацікавленість своїх членів із постійно зростаючими потребами у фінансовому обслуговуванні. Це могло призвести до того, що кооперативи потрапили б у важке економічне становище, а основні, найбільш типові для кредитної кооперації клієнти були б позбавлені доступу до фінансових послуг, що відповідають їхнім потребам. Крім того, еволюційний розвиток кредитної кооперації в різних країнах світу показав, що кожна окрема кооперативна фінансова установа неодмінно стикається із двома суттєвими проблемами, що виникають в процесі фінансової діяльності і які мають серйозний вплив на розвиток всього сектора фінансової кооперації.

Перша проблема пов'язана зі зростанням попиту на грошові кошти при обмеженому обсязі кредитних ресурсів кооперативу (спілки). В такій ситуації кредитні спілки практикують:

1) використання надзвичайно високих ринкових процентних ставок на вклади (для негайного залучення додаткових фінансових ресурсів), однак, цим суттєво збільшують ризик власного банкрутства;

2) задоволення потреб окремих членів спілки, відмовляючи при цьому іншим;

3) видачу коштів усім членам спілки, але в менших, ніж їм потрібно, розмірах;

4) формування черги і видачу коштів у чіткій послідовності;

5) отримання кредитів у інших фінансових установах на умовах, які забезпечать стабільне функціонування і поступове зростання організації.

Друга проблема в кооперативних фінансових установах виникає тоді, коли в окремі періоди знижується попит на кредити та виникає тимчасовий надлишок коштів. Така ситуація часто виникає у кредитних спілках, які працюють довгий час і користуються великою довірою серед населення. Кошти, які вклали і хочуть додатково вкласти члени до таких спілок, суттєво перевищують суму, яка може бути розміщена у кредити в певний період часу. Це призводить до того, що надлишково залучені кошти стають джерелом збитків для спілки, оскільки за ці «непрацюючі» гроші все ж необхідно сплачувати проценти. В подібній ситуації кредитні спілки здійснюють:

1) розміщення тимчасово вільних коштів на депозит в комерційний банк;

2) обмеження вкладів, різко зменшивши відсотки, що виплачуються за ними;

3) тимчасове кредитування надійних зовнішніх позичальників, які за першою вимогою здатні повернути кошти (у випадку різкого підвищення попиту на кредити), сплативши за користування вигідні проценти.

Із розглянутими проблемами стикались усі кредитні кооперативи та спілки в усіх країнах світу. І вони давно знайшли найбільш простий і правильний вихід – об'єднатись і заснувати кооперативну фінансову установу вищого (регіонального) рівня (регіональний кооперативний банк, об'єднану кредитну спілку тощо) для обміну фінансовими ресурсами в межах свого регіону, через яку спілки могли б здійснювати взаємкредитування і допомагати одна одній у вирішенні проблем «Де взяти кошти?» та «Куди вкласти вільні кошти?» [1].

Такі специфічні фінансові установи вищих рівнів повинні були забезпечувати ефективність і рентабельність роботи кредитних кооперативів першого рівня, розширювати масштаби діючої кооперативної фінансової системи і обов'язково сприяти впровадженню передового практичного банківського досвіду в кооперативних фінансових організаціях і забезпечувати адекватний громадський контроль для захисту інтересів пайовиків і кредиторів.

Участь фінансових установ 1-го рівня в установах 2-го рівня та опосередковано – в установах 3-го рівня є вирішальним фактором інтеграції або сполучною ланкою для формування ефективної та економічно стійкої кооперативної фінансової системи. Тільки така організація дає позиково-ощадним кооперативам необхідні права щодо участі в управлінні та, поряд з цим, здійснює контроль над установами наступних рівнів і забезпечує істотні умови для функціонування всієї системи, орієнтованої на інтереси своїх членів.

Згідно рекомендацій австрійських фахівців у сфері фінансової кооперації, для активного розвитку вітчизняного кооперативного руху слід формувати кооперативні установи 2 і 3-го рівнів, найбільш важливими завданнями яких є [4]:

1. Забезпечення ліквідності і регулювання обміну грошовими коштами позиково-ощадних кооперативів. Резерви і надлишкові кошти фінансових установ 1-го рівня повинні зберігатися у фінансовій установі вищого рівня, для того, щоб при виникненні потреби їх можна було швидко повернути. Водночас при тимчасовій нестачі грошей позиково-ощадні кооперативи можуть в короткий термін отримати від даної установи допомогу для відновлення ліквідності. Завдяки цьому ефективно і економічно забезпечується підтримання ліквідності кредитних кооперативів першого рівня, що слугує інтересам їх членів та клієнтів. Це дозволяє одночасно вести ефективний оперативний моніторинг стану ліквідності у всій системі кредитної кооперації в цілому.

2. Оформлення депозитів і рефінансування позиково-ощадних кооперативів. Такі установи повинні мати можливість здійснювати інвестиційну діяльність в тих випадках, коли протягом тривалого періоду внаслідок великого припливу заощаджень і низької потреби у кредитних ресурсах з'являється надлишок грошових коштів. Установа вищого рівня у такій ситуації надає консультаційні чи посередницькі послуги або створює умови для розміщення вільних коштів на депозитах. З іншого боку, важливим завданням є також надання кредитним кооперативам коштів для рефінансування тоді, коли у них недостатньо власних коштів для кредитування. У цьому випадку

головна установа використовує власні фінансові ресурси або залучає відповідні ресурси з інших джерел.

3. Здійснення програм фінансового розвитку. Завданням кооперативної фінансової установи 3-го рівня повинно бути залучення фінансових коштів національних і міжнародних програм у сектор кредитної кооперації для використання їх місцевими кооперативними установами та їх членами, а також забезпечення їх використання належним чином. Протягом тривалого початкового періоду часу це стане, очевидно, першочерговим завданням такої установи. Тільки завдяки таким програмам розвитку можуть бути покриті на прийнятних умовах потреби членів кооперативних формувань.

4. Підтримка у сфері менеджменту, маркетингу та організаційно-технічного забезпечення. Загальним завданням кооперативних установ 2 і 3-го рівнів є підтримка позиково-ощадних кооперативів у сфері менеджменту (наприклад, при розробці, впровадженні та контролі за дотриманням спільно встановлених нормативів і стандартів діяльності, при управлінні ліквідністю та ризиками), при маркетингу (наприклад, при розробці і наданні нових фінансових продуктів, їх впровадженні на ринок і здійсненні фінансових операцій), а також при проведенні організаційно-технічних заходів (наприклад, при розробці системи бухгалтерського обліку, обробки даних).

Висновки. Вітчизняному кооперативному руху слід насамперед спрямувати увагу на закріплення засад формування і функціонування фінансових кооперативних установ кожного наступного рівня у власності і під контролем членів кооперативів першого рівня, що відповідає міжнародно визнаному кооперативному принципу створення структури «знизу вгору». При цьому розподіл завдань між усіма ланками фінансової кооперативної системи слід організувати на основі розподілу функцій з урахуванням аспектів, пов'язаних з необхідністю забезпечення ефективності, рентабельності та контролю.

Список використаних джерел

1. Гончаренко В. В. Аналітичний звіт щодо побудови систем кредитної кооперації різних країн [Електронний ресурс] / В. В. Гончаренко. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=59940&.
2. Гончаренко В. В. Концептуальні підходи щодо вирішення проблеми кредитування аграрного сектора національної економіки [Електронний ресурс] / В. В. Гончаренко. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/spec/19.pdf>.

3. Пантелеймоненко А. О. Аналітичний огляд системи кооперативних банків Австрії у контексті світової фінансової кризи / А. О. Пантелеймоненко // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2010. – № 2. – С. 146–152.
4. CreditSPb – Позиция Немецкого Кооперативного Союза Райффайзен, Федеративная Республика Германия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://credit-union.narod.ru/newskoop19.htm>.